

APSKAITINĖS INFORMACIJOS FORMAVIMAS

Kiekvienos įmonės veiklos rezultatas yra gautas pelnas. Didelę reikšmę visai įmonės veiklai ir pelno kūrimui turi informacija, kartu ir apskaitinė. Neveltui XX amžius laikomas informacijos amžiumi, tačiau dažnai pasitaiko, o tai jau trukdo darbui ne informacijos trūkumas, bet beveik duomenų perteklius. Todėl vienas svarbiausių tikslų - kvalifikuotai formuoti reikšmingą informaciją, sugebėti laiku ir tinkamai ją panaudoti.

Apskaitinė informacija formavimo procese tarsi "filtruojama", iš pradinių duomenų masės atmetant valdymui nereikšmingus duomenis. Kaip proceso išdava turi būti pateikiama informacija, turinti patenkinti šiuos bendriausius reikalavimus:

- ją turi priimti vartotojas, kitaip tariant, ji turi būti perduodama tam tikrais signalais (garsiniais, vizualiniais ir pan.), kuriuos vartotojas galėtų suvokti;
- informacija turi būti vartotojui suprantama. Buitiniu požiūriu tai reikštų, kad ją reikia perduoti tokia kalba, kurią vartotojas supranta;
- informacija turi būti perduodama iš patikimo šaltinio, kuriuo vartotojas pasitiki;
- informacija turi būti perduodama laiku (kol ja remiantis dar galima daryti valdymo sprendimus) ir tiksliai adresatui - tam, kam ji yra skirta:
  - perduodama informacija turi būti reikalinga vartotojui, o jos kūrimo kaina - bent jau ne didesnė už teikiamą naudą.

Apskaita – nuoseklus įmonės atliktų ūkinių operacijų fiksavimas bei jų analizavimas būsimųjų įvykių prognozavimas. Ne veltui apskaitos žurnalai prilyginami įmonės metraščiui. Kiekviena įmonė atlieka vienokią ar kitokią apskaitą. Net pačios mažiausios prekybos įmonės turi bent vieną sąsiuvinį, kuriame pažymi kiek prekių ir už kokią kainą nupirktą, kiek jų parduota. Tokį sąsiuvinį galima vadinti prelių apskaitos žurnalu. O jį išplėtus arba įvedus dar porą žurnalų ir juose apskaitant pinigų judėjimą, skolų atsiradimą ir jų grąžinimą bei kitas operacijas, būtų galima kalbėti apie buhalterinės apskaitos sistemą.

Įmonės galima klasifikuoti labai įvairiai, tačiau klasifikaciniai požymiai, kurie reikšmingi apskaitai yra jų skirstymas pagal **dydį**, pagal **veiklos pobūdį** ir pagal **biznio organizavimo** formą. Įmonių klasifikavimo schema pateikta ... priede.

Mažos ir didelės – pagrindiniai klasifikavimo pagal dydį kriterijai:

1. pardavimų apimties trūkumas tas, kad pardavimų apimtis priklauso nuo sezoninių svyravimų;
2. turto dydžio trūkumas tas, kad pinigais išmatuoto įmonių turto dydis dėl infliacijos nuolat keičiasi ne tik turtą įsigyjant, bet ir jį naudojant;
3. samdomų darbuotojų skaičius- tik vienpusiškai apibūdina įmonių dydį.

Siekiant išvengti minėtų trūkumų, galima sukurti bendrą rodiklį, kuriame būtų atsižvelgiama į visus tris kriterijus. Dažniausiai nustatoma, kiek produkcijos gali pagaminti ar parduoti įmonė, ar kiek prekių ji gali perparduoti.

Pagal PMĮ Nr. 123 pelno mokesčio lengvata “juridinių asmenų, kurių bendrosios pajamos per mokestinį laikotarpį neviršija 100 tūkst..litų ir vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių” apmokestinamasis pelnas apmokestinamas 13% pelno (pajamų) mokesčio tarifu.

Pagal veiklos pobūdį:

paslaugas teikiančios – tai nematerialinės sferos įmonės (buhalterinės, juridinės, sveikatos apsaugos, mokymo, remonto paslaugas teikiančios). Paslaugą pirkėjas dažniausiai sunaudoja jos suteikimo metu.

prekybinės įmonės – tai įmonės, kurios galutinis tikslas, kuo pelningiau parduoti savo produkciją (universalinės bei specializuotos parduotuvės, didmeninės prekybos bazės ir kt.). Prekybinių įmonių veikla išsiskiria tuo, kad jos įsigyja jau gatavus gaminius, kuriuos vėliau parduoda pirkėjams, kitaip tariant, perparduoda. Šios įmonės reikalingos tam, kad padėtų gaminančioms produkciją įmonėms pelningai parduoti prekes.

perdirbimo įmonės – tai įmonės, kurios nusipirkusios žaliavų, įsigijusios būtinų įrengimų ir pasamdžiusios reikiamų darbuotojų, iš šios žaliavos pagamina gatavą produkciją, kurią vėliau parduoda prekybos įmonėms arba tiesiog vartotojams.

mišrios įmonės – perdirbimo įmonės norom nenorom užsiima ir prekybine veikla. Kartais šios įmonės gali pačios parduoti savo produkciją ir galutiniams vartotojams per specializuotas parduotuves. Neretai pačios įmonės gamina produkciją ir atlieka įvairius patarnavimus.

Svarbiausias apskaitos tikslas – teikti reikiamą informaciją išoriniams vartotojams. Tuo tarpu akcininkui nelabai svarbu, ką gamina įmonė, kurios akcijas jis įsigijo. Jam svarbiau, kokią pelną ji gauna ir kokia top pelno dalis tenka jam. Todėl finansinės atskaitomybės forma turi būti kuo vienesnė visose įmonėse –

nepriklausomai nuo jų dydžio ar veiklos pobūdžio. Didelę reikšmę įmonių apskaitos organizavimui turi **biznio organizavimo formos**.

Individuali įmonė nuosavybės teise priklauso vienam savininkui, kuris atsako už savo įsipareigojimus ir veiklos rezultatus visu savo turtu. Visus sandėrius savininkas sudaro savo vardu. Jo įmonėje gali dirbti ir samdomi darbuotojai, kurie neturi jokios teisės nurodinėti savininkui, kaip elgtis vienu ar kitu atveju. Jeigu personalinė įmonė yra pakankamai didelė, savininkas gali samdyti ir valdytojus, kurie vykdo jų nurodymus. Tačiau dažniausiai tai nedidelės prekybos ar paslaugų teikimo įmonės, kuriose visas funkcijas atlieka patys savininkai.

Užsiregistravusios registre ir gavusios valdžios leidimą veiklai, šios įmonės privalo pradėti vesti apskaitą. Vedant apskaitą, būtinai reikia atskirti įmonės turtą (kurį savininkas naudoja įmonės veiklai) ir asmeninį savininko turtą (pavyzdžiui, jo gyvenamąjį namą ar apyvokos daiktus). Tačiau, nesinaudodamas juridinio asmens teisėmis, toks savininkas kreditoriams, tiekėjams, samdomiems darbuotojams bei valdžios organams atsako visu savo turtu, kartu ir asmeniniu.

Privalumai:

- lengvas individualių įmonių įkūrimas, kadangi savininkai rizikuoja tik savo turtu, todėl valdžios organai dažniausiai lengvai duoda sutikimą joms įkurti, jeigu veikla yra nedraudžiama;
- įmonių savininkai paprastai moka mažesnius mokesčius, kadangi šiuo atveju išvengiama dvigubo apmokestinimo skirtingai negu akcinėse bendrovėse;
- paprastesnė atskaitomybė – pajamų deklaracija.

Trūkumai:

- tokių įmonių savininkams nepavyksta sukaupti didelio turto ir smarkiai išplėsti gamybos;
- savininkai nuolat rizikuoja visu savo turtu, o tai verčia juos būti kartais net perdėtai apdairius;
- firmos egzistavimo laikotarpį riboja savininko gyvenimo trukmė.

Įmoninkų bendrijas gali įkurti keletas savininkų (ne < 2 ir ne > 20 fizinių ar juridinių asmenų) savo noru. Ją įkūrę asmenys gali patys valdyti, įpareigoti šiam darbui vieną iš bendrijos narių arba naudotis samdomų valdytojų paslaugomis. Šios

bendrijos nesinaudoja juridinio asmens teisėmis, todėl už savo veiklos rezultatus privalo atsakyti visu savo turtu. Turtinės atsakomybės laipsnis priklauso nuo bendrijos pobūdžio.

1. Tikrosios ūkinės bendrijos nariai už bendrijos veiklos padarinius solidariai atsako visu savo turtu.

Ieškovas gali pareikalauti apmokėti jam priklausančią pinigų sumą iš bet kurio bendrijos nario. Pastarieji patys (ar per teismą) privalo išspręsti turtinius ginčus.

2. Komanditinių (pasitikėjimo) ūkinių bendrijų tikrųjų narių padėtis nieko nesiskiria nuo tikrosios ūkinės bendrijos narių padėties. Tuo tarpu nariai komanditoriai už bendrijos veiklos padarinius atsako tik tam tikra, įnešta į bendriją, turto dalimi, todėl mažiau rizikuoja, bet jų įtaka tvarkant įmonės reikalus yra daug mažesnė. Tikrieji nariai gali net nesuteikti jiems balsavimo teisės.

Privalumai:

- ūkinės bendrijos, sujungdamos keleto savininkų turtą, gali lengviau ir greičiau sukaupti bizniui reikalingų lėšų kiekį;

Trūkumai:

- visu savo turtu atsako ne tik už savo, bet ir už partnerio veiklos pasekmes;
- mirus ar išėjus ūkinės bendrovės bent vienam tikrajam nariui, bendrija išyra ir turi būti steigiamas iš naujo.

Akcinės bendrovės gali įkurti daugelis žmonių, sujungdami savo turtą į vieną įmonę. Jie tai daro įsigydami akcijų. **Akcija** - vertybinis popierius, suteikiantis jos turėtojui teisę balsuoti, gauti tam tikrą bendrovės pelno dalį, vadinamąją dividendą, taip pat leidžiantis pretenduoti į bendrovės turto dalį ją likviduojant. Bendrovė naudoja juridinio asmens teisėmis. Tai reiškia, kad visi be išimties akcininkai neatsako savo asmeniniu turtu už įmonės įsipareigojimus ir jos bankroto atveju rizikuoja netekti tik tos dalies savo turto, kurią jie įnešė apmokėdami už akcijas.

AB skiriasi nuo UAB tuo, kad jose akcijų cirkuliacijos sfera yra uždara (kam ir kiek akcijų parduoti sprendžia jau esantys UAB nariai).

UAB įstatinis kapitalas ne < 10.000,-Lt.

AB įstatinis kapitalas ne < 100.000,- Lt.

Privalumai:

- akcinė bendrovė gali vienyti neribotą savininkų kiekį, todėl gali būti didelis kapitalas;
- kadangi nesėkmingos veiklos atveju akcininkai rizikuoja netekti tik savo indėlio, tokia nedidelė rizika skatina daugelį žmonių pirkti akcijas ir kartu dalyvauti formuojant bendrovės turtą;
- kadangi akcinė bendrovė – juridinis asmuo, atskirtas nuo ją sudarančių fizinių asmenų, tai jos egzistavimo laikotarpis neribojamas akcijų savininkų gyvenimo ar veiklos trukme. Kiekvienas akcininkas gali parduoti jam priklausančias akcijas kitam asmeniui, bet tai jokių būdu nesąlygos bendrovės likvidavimo, tik pasikeis dalis jos akcininkų;
- akcijų savininkų ir pačios akcinės bendrovės nuosavybės atskyrimas reiškia, kad tam tikri akcininkai negali diktuoti savo valios visiems kitiems savininkams (akcininkams), jeigu tik jie neturi kontrilinio akcijų paketo (51% akcijų). Tai yra vienas akcininkas negali rizikuoti kitų akcininkų lėšomis;
- akcininkai tiesiogiai nedalyvauja valdant bendrovę, tam jie samdo savo srities specialistus, kartais visiškai nenusimanančius apie ekonomiką.

Trūkumai:

- kadangi akcinė bendrovė naudojasi juridinio asmens teisėmis, valstybė labiau reguliuoja ir kontroliuoja jos veiklą. Tuo ji gina savo piliečių – potencialių akcininkų interesus. Todėl reikia ir daugiau laiko, norint ją įkurti;
- kadangi akcininkai negali daryti tiesioginio poveikio įmonės valdymui, todėl samdomi valdytojai gali neefektyviai panaudoti akcininkų turtą;
- sudėtingesnė apskaita ir finansinė atskaitomybė.

BENDRIEJI APSKAITOS PRINCIPAI

Tęsiamos veiklos principas reiškia prielaidą, jog įmonės veikla trunka neribotą laiką, bet neina bankroto link ar nėra kokios kitos priežasties, dėl kurios reikėtų nutraukti veiklą. Ūkinės veiklos rezultatai nustatomi su paklaida.

Pastovumo principas reikalauja, kad apskaitininkai labai apdairiai keistų apskaitos metodiką. To reikia, kad būtų galima palyginti keleto laikotarpių veiklos

rezultatus. Tačiau šio principo taikymas nereiškia, kad apskaitos metodika neturi būti tobulinama. Tik apskaitos metodika turi būti stabili pakankamai ilgą laikotarpį.

Apskaitos periodiškumo principas skalbia, kad, siekiant nustatyti įmonės veiklos rezultata, įvertinti turimo turto, savininkų nuosavybės, prisiimtų įsipareigojimų dydžius, įmonės veiklą būtina dirbtinai suskaidyti į tam tikrus ataskaitinius laikotarpius. Pasibaigus tokiam ataskaitiniam laikotarpiui, apskaitoje “sustabdoma” įmonės veikla, apskaičiuojamas veiklos rezultatas, įvertinamas turimas turtas, prisiimti įsipareigojimai ir kiti įmonės finansinę būklę atspindintys faktai. Kadangi tos veiklos “Stabdymas” dirbtinai pasirinktu momentu yra akivaizdžiai menamas (jis atliekamas tik apskaitos knygoje ir buhalterijos darbuotojų galvose), o realiai įmonės veikla nenurtūksta, todėl labai sudėtinga dviejų laikotarpių sandūroje vykstančius procesus teisingai užfiksuoti apskaitoje bei priskirti tinkamam laikotarpiui. Ataskaitiniai laikotarpiai gali būti įvairūs, tačiau mokesčių įstatymai nuliemiai, kad taikomas apskaitos laikotarpis yra astronominiai metai. Tačiau kai kurios įmonės dėl savo gamybos specifikos gali taikyti ne kalendorinius, bet konkrečios jų veiklos metus. Tokį apskaitos laikotarpį gali nusustatyti įmonės, kurių veikla glaudžiai susijusi su sezoniškumu.

Pajamų ir sąnaudų kaupimo principas. Jo esmė ta, kad ūkiniai faktai fiksuojami tuo metu, kai jie įvyksta. Sąnaudos registruojamos apskaitoje tuo metu kai jos susidaro, nepriklausomai nuo to ar buvo kokios nors piniginės išmokos.

- **Pajamos** – tai įmonės uždirbto turto padidėjimas ataskaitiniu laikotarpiu, nepriklausomai nuo to, ar buvo gauti pinigai.
- **Sąnaudos** – tai sunaudotas turtas siekiant gauti naudą. Kadangi naudą galima gauti tik pardavus produkciją arba suteikus paslaugas, tai sąnaudomis laikoma tik ta išlaidų dalis, kuri yra patirta gaminant produkciją arba teikiant paslaugas ataskaitiniu laikotarpiu.
- **Įplaukos** – tai įmonės veikloje gautas turtas (dažniausiai pinigai).
- **Išlaidos** – tai išleisti pinigai (ar kitos vertybės), už kuriuos mainais gaunamas koks nors kitas materialus ar nematerialus turtas, ataskaitiniu laikotarpiu neuždirbant pajamų.

Palyginimo principas. Ūkinių operacijų priskyrimas konkrečiam ataskaitiniam laikotarpiui atliekamas laikantis palyginimo principo, t.y. taip, kad per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos būtų palygintos su jas uždirbant patirtomis sąnaudomis. Todėl kiekvieno laikotarpio pabaigoje tenka peržiūrėti buhalterinių

sąskaitų duomenis ir įvertinti, ar tarp jų nėra ataskaitiniam laikotarpiui nepriskirtinų operacijų. Apskaičiuojamas finansinis rezultatas pelnas arba nuostolis.

Įmonės principas reikalauja, kad savininko ar savininkų investuotas į įmonę turtas apskaitoje būtų atskirtas nuo jų asmeninio turto. Priešingu atveju beprasmiška formuoti kokią nors informaciją.

Atsargumo (apdairumo) principas reikalauja, kad apskaitininkai labai atsargiai vertintų visus įmonės veiklos rezultatus.

Piniginio įkainojimo principas reiškia, kad visos apskaitos operacijos turi būti įkainotos pinigais.

Privaloma įmonių finansinės apskaitos tvarka nustatyta buhalterinės apskaitos pagrindų įstatyme 1992m. birželio 18 d. Nr.I- 2654

TURTO SĄVOKA APSKAITOJE

Kiekvienos įmonės ūkinė veikla pasireiškia per produkcijos gamybos arba paslaugų teikimo ir jų pardavimo procesus. Nepriklausomai nuo to ar tai nedidelė parduotuvė ar stambi gamykla, įmonės veiklai visuomet reikalingi tam tikri ištekliai.

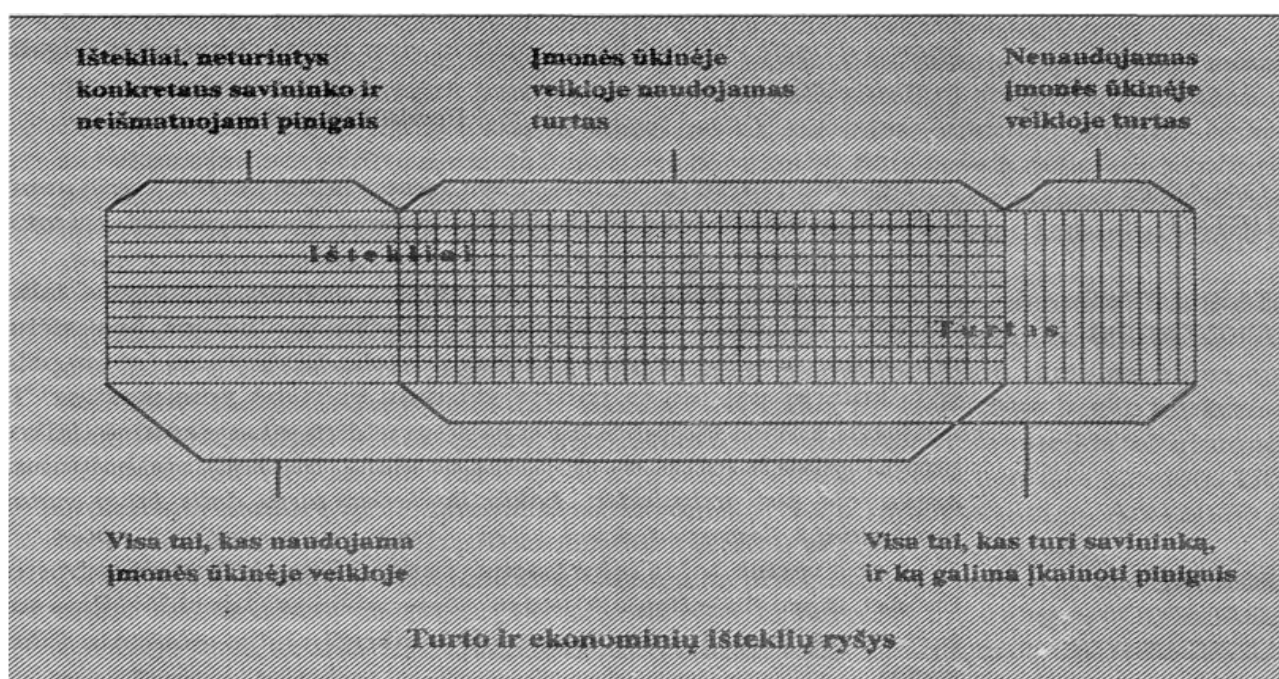
Ekonominiais ištekliais yra laikoma visa tai, kas naudojama įmonės ūkinėje veikloje. Tai ne tik žaliavos, įrengimai ir pastatai, bet ir žemė, ant kurios pastatyti šie pastatai, ir darbuotojai, sugebantys dirbti tam tikrą darbą, ir netgi to regiono kraštovaizdis, jeigu jis svarbus įmonės ūkinei veiklai (pavyzdžiui, įmonei, organizuojančiai turizmą). Daugelis ekonominių išteklių, naudojamų tam tikros įmonės ūkinėje veikloje, turi savininką ar savininkus, kitaip tariant, yra kažkieno nuosavybė. Pavyzdžiui. Įmonė gali nusipirkti pastatus, juose esančius įrengimus ir žaliavas, iš kurių gaminama produkcija. Visa tai bus nuosavybė. Tačiau tiek pastatus, tiek įrengimus galima išsinuomoti, tuomet jie bus nuomotojo nuosavybė, o įmonė tik laikinai disponuos jais.

Gali būti ir tam tikrų ekonominių išteklių, apskritai neturinčių savininko. Pavyzdžiui, minėtai turizmo įmonei ypač svarbus regiono kraštovaizdis, kuris iš esmės ir nulemia tokio pobūdžio įmonės veiklos sėkmę. Tačiau koks puikus būtų kraštovaizdis, jis neturi konkretaus savininko, todėl juo gali naudotis daugelis įmonių.

Turtu apskaitoje laikomi ekonominiai ištekliai, kurie turi savininką, ir kuriais disponuodama, įmonė tikisi gauti tam tikrą naudą ateityje.

Tačiau nereikia pamiršti, kad bet kuris apibrėžimas visuomet turi daug sąlygotumų ir negali absoliučiai tiksliai atspindėti sudėtingų tikrovės reiškinių. Įmonė gali disponuoti ir tokiu turtu, kuris nelaikomas ekonominiais ištekliais. Pavyzdžiui, žymaus dailininko paveikslas įmonėje, kuri gamina mašinas, be abejo, yra įmonės turtas, kadangi jis turi konkretų savininką ir įvertintas pinigais. Tačiau įmonės ūkinėje veikloje toks turtas nenaudojamas, todėl ir nelaikomas ekonominiais ištekliais. Tačiau muziejuje tas pats paveikslas jau priskiriamas ekonominiams ištekliais, nes jis duodašiai įmonei – muziejui konkrečių pajamų.

Turto ir išteklių ryšį galima pavaizduoti tokia schema:

Iki šiol apie turtą kalbėjome kaip apie visumą. Tačiau jis, kaip ir pati įmonės veikla, yra labai įvairus: žemė, pastatai, įrengimai, žaliavos ir kt. Kiekviena tokia grupė skirtingai naudojama įmonės ūkinėje veikloje. Pavyzdžiui, žaliavos sunaudojamos iš karto, tuo tarpu pastatai ar įrengimai paprastai naudojami netgi ne vienerius metus. Be abejo, įmonės vadovams svarbu žinoti, kokių turtu jie disponuoja, ir kaip gali jį panaudoti įmonės veikloje. Juo labiau, kad turtą galima grupuoti ir pagal daugelį kitų valdymui svarbių požymių: paskirtį (pastatai, mašinos, įrengimai, transporto priemonės, įrankiai ir pan.), naudojimą (naudojami veikloje, atsarginiai, nenaudojami), užbaigtumo laispi (nebaigta gamyba, gatavi gaminiai) ir panašiai.

Pirmiausia labai svarbu jį suskirstyti į piniginių ir nepiniginį. Toks grupavimas yra reikšmingas, nes, dažniausiai, tik už pinigus įmonė gali įsigyti jos veiklai reikalingų gėrybių, pinigais apmoka darbuotojams už darbą, bankui - palūkanas už paskolas ir pan.

Be to, turtas gali būti skirstomas į materialų ir nematerialų. Šalia materialaus turto, kurį galima palytėti, įmonė disponuoja ir neapčiuopiamuoju turtu. Aišku, kad tokie dalykai, antai kaip firmos prestižas, patentai, licencijos teikia įmonei realią naudą. Jiems įsigyti ji sunaudoja ir tam tikras lėšas. Todėl aišku, kad toks turtas turi būti apskaitomas, o todėl ir išskiriamas iš turto visumos. Pagaliau pačiai įmonei svarbu turėti visapusišką informaciją apie turto, kuriuo ji disponuoja, naudojimą. Tarkime, įrengimus tikslinga sugrupuoti į veikiančius, atsarginius ir neveikiančius. Tačiau toks skirstymas yra svarbus įmonės valdytojams, bet ne išoriniams vartotojams. Mes plačiau pakalbėsime apie finansinėms ataskaitoms reikšmingiausią turto klasifikavimą - jo skirstymą pagal naudojimo laiką įmonės ūkinėje veikloje. Šiuo požiūriu visas turtas skirstomas į ilgalaikį ir trumpalaikį.

Ilgalaikis turtas

Ilgalaikiu turtu laikomas tas, kurio naudingo eksploatavimo laikas ilgesnis už vieną ataskaitinį laikotarpį. Šis laikotarpis - tai toks, per kurį įmonė tikisi disponuoti minėtuoju turtu ir jį naudodama gauti pajamų.

Ataskaitinis laikotarpis - tai valdžios organų nustatytas laiko tarpas (dažniausiai astronominiai metai), kuriam pasibaigus, apskaičiuojamas įmonės ūkininkavimo rezultatas - pelnas arba nuostolis. Šį skirtumą (gautą pelną) tarp uždirbtų per šį laikotarpį pajamų ir patirtų sąnaudų valstybė apmokestina. Todėl būtina tiksliai nustatyti, kokios sąnaudos buvo patirtos uždirbant ataskaitinio laikotarpio pajamas. Tuo tarpu ilgalaikis turtas naudojamas ne vieną, bet kelis ataskaitinius laikotarpius. Todėl apskaitoje turi atsispindėti, kokia ilgalaikio turto dalis buvo sunaudota per kiekvieną ataskaitinį laikotarpį atskirai.

Antra vertus, tokia informacija yra svarbi ne tik išoriniams vartotojams, bet ir pačiai įmonei: iš pradinės ilgalaikio turto vertės atėmus jo nusidėvėjimo sumą, apskaičiuojama turto vertė, kuria įmonė disponuoja konkrečiu laiko momentu (likutinė ilgalaikio turto vertė).

Tarkime, kad įrengimą, kurio pradinė vertė (įsigijimo kaina) - 6001 litų, įmonė naudos 5 metus. Kiekvienais metais ji į savo veiklos sąnaudas turės įtraukti tokią įrengimų vertės dalį: $(6000-1):5 = 1200$ litų.

Trumpalaikis turtas

Trumpalaikiu turtu laikomi pinigai, trumpalaikiai rinkos vertybiniai popieriai, gautinos skolos, atsargos ir iš anksto apmokėtos sąnaudos. Trumpalaikis turtas paprastai sunaudojamas per santykinai trumpą laikotarpį (dažniausiai per vieną ūkinės veiklos ciklą). Šis laikotarpis (ataskaitinis) paprastai trunka vienerius metus, tačiau tose įmonėse, kurių ūkinės veiklos ciklas ilgesnis negu metai, jis gali būti taip pat ilgesnis.

Pinigais laikomi įmonės pinigai kasoje, pinigai įmonės sąskaitoje banke bei kai kurie kiti vertybiniai popieriai. Visi išvardyti elementai priskirtini turtui, kadangi turi konkretu savininką ir naudojami įmonės ūkinėje veikloje, siekiant gauti naudą.

Trumpalaikėmis investicijomis laikomi trumpalaikiai rinkos vertybiniai popieriai, įsigyti už laikinai nenaudojamas pinigines lėšas. Rinkos vertybiniams popieriams priklauso: valstybinės obligacijos, akcijos, vekseliai. Juos įmonė gali gana lengvai parduoti ir gauti ne tik pradinę pinigų sumą, bet ir tam tikrą pelną.

Kita labai svarbi trumpalaikio turto grupė - **atsargos**. Jomis disponuodama, įmonė tikisi gauti naudą, pavyzdžiui, pardavusi produkciją, kuriai pagaminti buvo sunaudotos tos atsargos. Jos gali būti labai įvairios: žaliavos, nebaigtos gamybos atsargos, gatava produkcija, prekės skirtos pardavimui ir pan.

Dar viena trumpalaikio turto grupė - tai iš **anksto apmokėtos sąnaudos**. Tai reiškia, kad įmone iš anksto padarė išlaidų, kurios sąnaudomis taps ateinančiais laikotarpiais. Tarkime, kad įmonė iš anksto sumoka už pastato nuomą visiems ateinantiems metams. Šiuo atveju, kol įmonė nesinaudojo pastatu tą laikotarpį, už kurį buvo sumokėta, išankstinės sąnaudos priklausys įmonei. Antra vertus, jeigu klientas taip ir nesuteiks įmonei teisės naudotis pastatu, už kurio nuomą buvo sumokėta iš anksto, tai pastaroji turi teisę atgauti sumokėtus pinigus. Tačiau pati nuoma buvo mokėta ne tiek dėl teisės turėti pastatą, kiek dėl galimybės pelningai tą pastatą panaudoti, kitaip tariant, tikintis, kad padarytos išlaidos ateityje uždirbs tam tikras pajamas. Taigi iš anksto apmokėtos sąnaudos laikomos turtu, nes jos turi konkretų savininką ir skirtos gauti tam tikrą naudą ateityje, dažniausiai pajamoms uždirbti.

Kita trumpalaikio turto grupė - **skolos įmonei** arba, kitaip tariant, gautinos skolos yra susijusi su atsiskaitymais už suteiktas paslaugas bei parduotas prekes. Paprastai pirkėjai už įmonės suteiktas paslaugas ar išsiųstą produkciją sumoka pastarajai ne iš karto, bet per tam tikrą laikotarpį, kuris numatomas pardavimo sutartyse. Taigi pardavimo procesas gali būti suskaidytas į du etapus: turto pardavimą ir pinigų gavimą. Laiko požiūriu dažnai šie etapai nesutampa. Pirkimo-pardavimo sutartyje numatytomis sąlygomis pardavus turtą pirkėjui, pastarasis tampa šio turto (prekių ar paslaugų) savininku. Tuo pat momentu pardavėjas tampa savininku turto, į kurį sutartyje numatytomis sąlygomis pirkėjas keičia prekes. Dažniausiai tas keičiamas turtas būna pinigai. Tačiau pardavėją ir pirkėją dažniausiai skiria dideli atstumai. Pirkėjas, prieš siųsdamas pinigus pardavėjui, turi gauti prekes, įsitikinti, kad pastarosios atitinka sutartyje numatytus reikalavimus. Tačiau pardavėjas, žinodamas, kad jis išsiuntė būtent sutartas parduoti prekes, iš karto fiksuoja savo prekių (savo turto) pakeitimo į kitą turtą (pinigus) faktą.

Kadangi pardavėjas pinigų dar negavo, jis įsigyja turtą, kuris vadinamas pirkėjo įsiskolinimu. Jeigu pardavėjas šito neparodytų savo turto apskaitoje, tai reikštų, kad jis tas prekes paprasčiausiai padovanojo pirkėjui. Beje, visiškai įmanomas ir atvirkščias variantas, kai pirkėjas pradžioje persiunčia pardavėjui pinigus, o pastarasis, juos gavęs, išsiunčia pirkėjui prekes. Šiuo atveju skolą įmonei fiksuos pirkėjas; nes pardavėjas bus jam skolingas sutartyje numatytą produkciją.

Pradedantys apskaitininkai dažnai sunkiai suvokia skolas įmonei kaip turtą, kadangi šis turtas yra nematerialus. Tačiau reikia turėti omenyje, kad jeigu dvi įmonės sudarė sutartį, pagal kurią pirmoji iš jų tiekia prekes, o antroji sumoka už jas pinigus, tai pirmajai išsiuntus prekes (taigi pasikeitus jų savininkui), pasikeičia ir pinigų, kurie turi būti sumokėti už tas prekes, savininkas, nes prekes ne šiaip išsiunčiamos, bet keičiamos į pinigus. Taigi tas keitimas yra viena ūkinė operacija, ir todėl pirkėjui tapus prekių savininku, pardavėjas savaime tampa pinigų savininku. Tai patvirtintų kiekvienas teismas, jeigu tik pardavėjas nebūtų pažeidęs pardavimo-pirkimo sutartyje numatytų sąlygų.

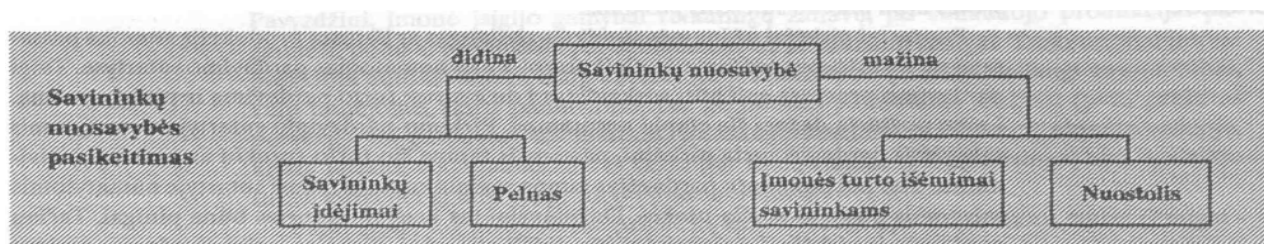
Kaip matote, turto sąvoka neatsiejama nuo nuosavybės sąvokos. Tiksliai nenustačius nuosavybės, neįmanoma nustatyti ir vienai ar kitai įmonei priklausančio turto dydžio.

NUOSAVYBĖS ESMĖ APSKAITOJE

Kiekvienas turtas būtinai turi savininką, o apskaitininkai privalo apskaičiuoti tiek turtą, tiek ir nuosavybę (nurodyti, kam konkrečiai priklauso gėrybės, kuriomis disponuoja įmonė). Priklausomybė tarp turto ir nuosavybės išreiškiama fundamentine apskaitos lygybe:

$$Turtas = Nuosavybė$$

Nuosavybės sąvoka apskaitoje susijusi su turto investavimo į įmonę šaltiniu, kitaip tariant, apibūdina, kas konkrečiai įdėjo turtą į įmonę. Steigiant įmonę, visą turtą įdeda savininkai. Jiems priklausys ir įmonės ūkininkavimo rezultatas, gaunamas naudojant visą įmonės turtą. Šį rezultatą galima apibūdinti kaip pelną, pasireiškiantį konkrečaus įmonės turto padidėjimu, arba nuostolį, pasireiškiantį šio turto sumažėjimu. Todėl savininkų nuosavybės pasikeitimą galima pavaizduoti taip:

Taigi **savininkų nuosavybė** biznyje atspindi tai, ką jie investavo į savo įmonę ir ką gavo iš jos veiklos, disponuodami visu turtu. Tokios investicijos yra galimos ir į veikiančią įmonę. Jeigu įmonė veikia, tai savininkas gali išimti ne tik įdėtą turtą, bet ir tai, ką įmonė uždirbo.

Be savininkų įdėto turto, įmonė gali laikinai disponuoti ir pasiskolintu kitų įmonių turtu, kurį vėliau reikės grąžinti savininkams. Šiuo atveju atsiranda **skolintojų nuosavybė**, kurią reikėtų suprasti kaip įmonės įsipareigojimą suteikti tam tikrą naudą kitai įmonei skolintojai. Dažniausiai skolintojų nuosavybę suvokiame kaip pasiskolintą materialų turtą, pavyzdžiui, skolą bankui ar tiekėjams. Dažniausiai įmonės tokio pobūdžio skolas privalo grąžinti pinigais. Tačiau gali būti ir kitokių įmonės skolų grąžinimo atvejų, pavyzdžiui, įsipareigojimas išnuomoti pastatą ar suteikti kitas paslaugas. Šiuo atveju įmonė privalo grąžinti skolą nepiniginiu turtu. Bet kuriuo atveju akivaizdu, kad skolintojų nuosavybė atsiranda dėl tikslingos įmonės veiklos praeityje, tarkime todėl, kad įmonė pasiskolino pinigų iš banko, gavo prekių iš tiekėjų arba klientas sumokėjo iš anksto už būsimas paslaugas.

Kaip matote, nuosavybė apskaitoje skirstoma į skolintojų ir savininkų, todėl apskaitinė lygybė bus užrašoma taip:

$$\text{Turtas} = \text{Savininkų nuosavybė} + \text{Skolintojų nuosavybė}$$

Lygybė tarp turto, kuriuo disponuoja įmonė, ir savininkų bei skolintojų nuosavybės vadinama apskaitine lygybe. Ji pagrįsta dviem požūriais į tas pačias vertybes, kuriomis įmonė disponuoja. Turtas parodo mums, kas konkrečiai priklauso įmonei, kitaip tariant, kuo ji disponuoja. Skolintojų ir savininkų nuosavybė nusako, kiek ir kam priklauso įmonės turto. Apskaitinė lygybė primena monetą, kurios vienoje pusėje nurodyta pinigų suma, o kitoje - valstybė, kuriai ši moneta priklauso. Kiekviena monetos pusė atskirai yra beprasmė. Lygiai taip pat negali atskirai apskaitoje egzistuoti turtas be nuosavybės ar nuosavybė be turto. Tik kartu šios dvi lygybės pusės įgyja prasmę.

Viskas, kas priklauso įmonei, yra įnešta pačių savininkų, pasiskolinta iš kitų įmonių kreditorių arba uždirbta naudojant turtą, kuriuo disponuoja įmonė. Taigi iš viso turto, priklausančio įmonei, atėmę pasiskolintąjį, grąžintiną kreditoriams, gausime savininkų

nuosavybę - tai, ką jie įdėjo į įmonę bei ką uždirbo, panaudodami visą įmonės dispozicijoje esantį turtą.

1 pratimas. Apskaičiuoti lygybę

Reikia apskaičiuoti trūkstamas sumas pateiktoje lentelėje:

Įrengimai	Pirkėjų skola	Pinigai	Atsargos	Iš anksto apm. nuoma	=	Akcinis kapitalas	Skola tiekėjams	Skola bankui	Skola darbuotojams	Slola biudžetui
15000	5000	2000	1500	800	=	10000	5500	3000	1200	?
?	6500	3600	8000	1300	=	15000	4600	6000	5400	2400

2 pratimas Turto ir nuosavybės sąskaitos

Pateikiame balanso straipsnius. Reikia nustatyti, kurie iš jų priskirtini turtui, kurie nuosavybei:

1	Pastatai	T
2	Akcinis kapitalas	N
3	Ilgalaikė skola bankui	N
4	Žemė	T
5	Atsargos	T
6	Nepaskirstytas pelnas	N
7	Pinigai	T
8	Iš anksto apmokėta nuoma	T
9	Skola tiekėjams	N
10	Iš anksti apmokėtas draudimas	T
11	Skola įmonei	T

ŪKINIŲ OPERACIJŲ ĮTAKA APSKAITINEI LYGYBEI

Kiekvienos įmonės ūkinę veiklą sudaro įvairūs ūkiniai faktai, pavyzdžiui: žaliavų pirkimas, nuostoliai dėl gaisro, produkcijos pardavimas ir pan. Šie faktai skirstomi į ūkinius įvykius ir ūkines operacijas. Minėtų ūkinių faktų kilmė skiriasi vienu esminiu aspektu: kai kuriuos iš jų sąmoningai vykdo įmonių darbuotojai, kiti įvyksta nepriklausomai nuo jų valios. Tačiau negalima pamiršti ir jų bendrojo bruožo: tiek dėl ūkinių operacijų, tiek dėl ūkinių įvykių būtinai turi pasikeisti įmonės turto ar nuosavybės apimtis ar sudėtis. Jeigu nei turtas, nei nuosavybė nepasikeis, apskaitininkam neturės ko fiksuoti. Pavyzdžiui, gali būti sudaryta sutartis

milijonams litų, tačiau kol nepakito turto bei nuosavybės sudėtis, apskaitininkas negali fiksuoti ūkinio fakto.

Ūkiniais įvykiais laikomi tokie nuo įmonės valios nepriklausantys ūkiniai faktai, kurie pakeičia įmonės turto apimtį ir (ar) struktūrą (pavyzdžiui, nuostoliai dėl gaisro ar kitos stichinės nelaimės, medžiagų sumažėjimas dėl natūralios netekties, kaip antai: nubyrojimo, sudžiūvimo ir pan.).

Ūkinėmis operacijomis yra laikoma tikslinga įmonės personalo veikla, siekiant konkrečių, iš anksto numatytų tikslų, keičianti įmonės turto ir (ar) nuosavybės apimtį ir (ar) sudėtį. Pavyzdžiui, žaliavų pirkimas, gaminių pardavimas, darbo užmokesčio išmokėjimas ir pan. Taigi įmonės ūkinę veiklą dabar galime apibūdinti kaip ūkinių faktų seką. Kadangi tiek ūkiniai įvykiai, tiek operacijos keičia įmonės turto bei nuosavybės apimtį bei struktūrą, šie pasikeitimai turi būti parodyti ir apskaitoje. Kaip jau žinote, bet kurios įmonės būklę galima pavaizduoti apskaitine lygybe tam tikru momentu. Įvykus ūkiniam faktui, keičiasi įmonės turtas ir (ar) nuosavybė, todėl šie pasikeitimai daro įtaką ir apskaitinei lygybei.

Operacijos tipas	Pakitimai		Operacijų turinys	Rezultatai
	Turto	Nuosavybės		
1	+		Kasoje gauti pinigai iš įvairių pirkėjų	+ pinigai kasoje - pirkėjų įsiskolinimas
2		+	Padidintas įstatinis kapitalas iš privalomojo pelni rezervo	+ įstatinis kapitalas - privalomasis pelno rezervas
3	+	+	Gauta trumpalaikė banko paskola	+ pinigai sąskaitoje banke + trumpalaikė skola bankui
4	-	-	Grąžinta ilgalaikės paskolos dalis	- pinigai sąskaitoje banke - ilgalaikė skola bankui

Dvejybinis įrašas apskaitoje

Kiekvieno ūkinio fakto atspindėjimas vienos sąskaitos debete, o kitos-kredite vadinamas dvejybiniu įrašu. Sąskaitų derinys, kai viena sąskaita debetuojama, o kita kredituojama, vadinamas sąskaitų korespondencija. Pastarąją sudaro ne mažiau kaip dvi sąskaitos, tarp kurių nustatytas vienintelis korespondencinis ryšys.

Kaip žinome, visi ūkiniai faktai, dėl kurių pasikeičia turto, kuriuo disponuoja įmonė, ir (ar) nuosavybės dydis bei struktūra, skirstomi į sąmoningai vykdomas ūkines operacijas ir nepriklausančius nuo įmonės darbuotojų valios įvykius (gaisras, potvynis ir pan.). Toks skirstymas finansinėje apskaitoje įgyja labai didelę reikšmę. Reikalas tas, kad akcininkui turi būti atskirai parodyta atsitiktinių veiksnių (įvykių) įtaka įmonės veiklos rezultatams, kadangi sprendamas, pirkti ar nepirkti akcijų, būsimasis investitorius nedarys prielaidos, kad įmonės patalpos degs ir kitais metais, jeigu degė pernai. Jam reikalinga informacija apie įmonės veiklą normaliomis sąlygomis, kitaip tariant, apie veiklą, kurią sudaro įmonės darbuotojų sąmoningai vykdomų ūkinių operacijų visuma. Pastarosios ir sudaro didžiąją ūkinių faktų dalį. Todėl kol kas nagrinėsime tik ūkinių operacijų atspindėjimą, nesigilindami į ūkinių įvykių apskaitos ypatumus, juo labiau, kad sąskaitų korespondencijų esmė, atspindinti tiek operacijas, tiek įvykius, nesikeičia.

Taigi analizuojant konkrečią ūkinę operaciją, pirmiausia nustatoma, kokius turto, sąnaudų, pajamų ar nuosavybės straipsnius (apskaitos objektus) paveikė operacija. Išrinkus reikiamus straipsnius, surandamos koresponduojamosios sąskaitos, kitaip tariant, tos, kurių objektus sudaro atitinkamos turto ar nuosavybės rūšys. Po to tikrinama, kaip dėl ūkinės operacijos keičiasi koresponduojamųjų sąskaitų objektai (didėja ar mažėja

Ūkinių operacijų poveikio turto, nuosavybės, pajamų ir sąnaudų
sąskaitoms ir balansui

Ūkinė operacija	Turtas	Nuosavybė		Pajamos	Sąnaudos	Bendra balanso suma
		skolintojų	savininkų			
1. Už grynus pinigus įsigytos atsargos	+ -					Nepasikeis
2. Gauta banko paskola	+	+				Padidės
3. Apskaičiuotas, bet dar neišmokėtas darbo užmokestis		+			+	Nepasikeis
4. Išmokėtas 3 operacijoje priskaičiuotas darbo užmokestis	-	-				Sumažės
Parduota paprasrųjų akcijų	+		+			Padidės
Skolon atlikta paslauga	+			+		Padidės

Žinant konkrečios ūkinės operacijos poveikį sąskaitų objektams, galima nesunkiai nustatyti ir sąskaitų korespondencijas (kiekvienam atveju išsiaiškinti, kuri sąskaita turi būti debetuojama, o kuri - kredituojama). Bet prieš tai pravartu visas sąskaitas suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai priskiriamos sąskaitos, kurioms taikytina pirmoji dvejetainio įrašo taisyklė (sąskaitos objekto padidėjimas atspindimas debete, o sumažėjimas - kredite), o antrajai priskiriamos sąskaitos, kurioms taikytina antroji dvejetainio įrašo taisyklė (sąskaitos objekto padidėjimas atspindimas kredite, o sumažėjimas - debete). Taigi pirmajai grupei bus priskirtos visos turto ir sąnaudų, o antrajai - skoliniojo bei savininkų nuosavybės ir pajamų sąskaitos.

Dvejetainio įrašo taikymas įgalina po kiekvieno ūkinio fakto užfiksavimo išlaikyti apskaitinę lygybę. Tai reiškia, kad visi ūkiniai faktai gali pakeisti arba tik turto struktūrą, arba turto ir nuosavybės apimtį (balanso sumą), arba tik nuosavybės struktūrą.

Turto ir sąnaudų sąskaitų apskaitos objektų	Nuosavybės ir pajamų sąskaitų apskaitos objektų
PADIDĖJIMAI fiksuojami DEBETE SUMAŽĖJIMAI fiksuojami KREDITE	PADIDĖJIMAI fiksuojami KREDITE SUMAŽĖJIMAI fiksuojami DEBETE

6. STUDIJŲ METODAI

Paskaitos, praktikos darbai, savarankiški darbai, diskusijos, situacijos, grupinis darbas.

7. DALYKO STUDIJOMS REKOMENDUOJAMAS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Autorių kolektyvas. Pirminiai apskaitos dokumentai.-V.,1999.
2. Ažušilis V. Apskaita individualioje įmonėje (dvejetainis įrašas). –V.,1995.
3. Davidavičienė R. Apskaitos pradmenys. – V.,2000.
4. Dauderis H. Finansų apskaita. – I-II dalys.- K., 1993.
5. Kalčinskas G. Buhalterinės apskaitos pagrindai. – V.,1996.
6. Kalčinskas G., Černius G. Finansinė ir menedžmento apskaita. Įmonių apskaitos pagrindai. – T.1. - V.,1997.
7. Mackevičius J. Apskaita. – V., 1994.

8. Valužis K. Apskaita ir atskaitomybė. – V., 1998.
9. LRV įstatymai ir poįstatyminiai aktai apskaitos ir mokesčių klausimais.